

Loonmatiging gunstig voor economische groei?

In de afgelopen dertig jaar heeft zich een structurele vertraging voorgedaan in de groei van de arbeidsproductiviteit. Tegelijkertijd zijn de lonen jarenlang gematigd. Het CPB ontkent dat er op lange termijn een verband tussen loonmatiging en groeivertraging bestaat. Onderstaand artikel zet kanttekeningen bij deze opvatting.

Gedurende de hoogconjunctuur die tot 2001 aanhield, werd de structurele vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit door het CPB niet als een probleem gezien¹. Het CPB presenteerde dan ook geen nieuwe inzichten in de discussie over de gevolgen van loonmatiging voor economische groei. In het kielzog van De Nederlandsche Bank en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, is ook het CPB gestaag op het aambeeld van de loonmatiging blijven hameren (Van Schaik, 2002). In de opstelling van het CPB is verandering gekomen, nadat een visitatiecommissie het onderzoek van het CPB kritisch tegen het licht heeft gehouden (CPB, 2003). Een van de belangrijkste conclusies van deze commissie is dat behoefte bestaat aan een diepgaande studie over de gevolgen van loonmatiging. Vervolgens zijn twee medewerkers van het CPB, Broer en Huizinga (hierna: BH), aan het werk gegaan om het theoretische verband tussen loonmatiging en arbeidsproductiviteit op lange termijn in kaart te brengen (BH, 2004a). Tegelijkertijd heeft DNB de theorie van het CPB aangevuld met empirisch onderzoek (DNB, 2003). Bij de recente discussie in *ESB* baseren BH (2004b) en Jansen (2004a) zich op deze studies. Hieronder ga ik achtereenvolgens in op de theorie van het CPB en de empirie van DNB. Daarbij zal ook de bijdrage

van Kleinknecht en Naastepad (hierna: KN) de revue passeren.

De theorie van het CPB

Wat is loonmatiging? BH interpreteren loonmatiging als een autonome verschuiving van de vakbond in de richting van lagere looneisen. Zij laten zien wat er gebeurt als vanuit een situatie van evenwicht de loonaspiraties naar beneden worden bijgesteld. Arbeid wordt goedkoper ten opzichte van kapitaal. Daardoor daalt de kapitaal-arbeid verhouding. De werkgelegenheid neemt toe, omdat de kapitaalgoederenvoorraad op korte termijn vast ligt. De economie bereikt een kortetermijnevenwicht, waarin de kosten, gegeven de kapitaalgoederenvoorraad zijn geminimaliseerd. De daling van de werkloosheid zorgt op korte termijn voor een opwaartse druk op de lonen, maar deze is niet voldoende om de werkloosheid naar het oorspronkelijke niveau terug te brengen. In het nieuwe evenwicht is de werkloosheid afgenomen. Daar staat tegenover dat de arbeidsproductiviteit op een lager niveau uitkomt dan mogelijk zou zijn geweest. Door de loonmatiging zijn in het aanpassingsproces naar het nieuwe evenwicht namelijk innovatieverliezen geleden, die nooit meer worden goedgemaakt. In de visie van BH zijn deze onherstelbare efficiëntieverliezen de prijs die je moet betalen om de evenwichtswerkloosheid te verminderen. In deze theorie speelt hysteresis dus een grote rol. Hysteresis is het verschijnsel dat een economie na een schok niet naar het oude evenwicht terugkeert. Het centrale argument in de analyse van BH is dat er een evenwicht bestaat in de economie, dat wordt bepaald door de kenmerken van de productietechnologie en het vereiste rendement op kapitaal². Het evenwicht is in hoge mate exogeen, omdat de kapitaalkosten

A.B.T.M. VAN SCHAIK
De auteur is hoogleraar empirische macro-economie aan de Universiteit van Tilburg.
schaik@uvt.nl

worden bepaald op de buitenlandse kapitaalmarkten. Elke afwijking van dit evenwicht, of dit nu door te hoge of door te lage lonen komt, is inefficiënt. In de discussie zijn de gevolgen van loonmatiging op de achtergrond gebleven, omdat zowel BH als Jansen vooral ingaan op de effecten van het omgekeerde van loonmatiging, een loongolf. Ook in het geval van een loongolf worden in het aanpassingsproces naar het nieuwe evenwicht innovatieverliezen geleden, die nooit meer worden goedgeemaakt.

Loonspiraties

Het valt echter moeilijk in te zien hoe BH aan de hand van hun model kunnen stellen dat loonmatiging gunstig is voor economische groei. BH (2004b) verwijzen naar een positief verband tussen concurrentie en economische groei, maar deze samenhang volgt niet uit hun model en heeft ook niets met loonmatiging van doen. Zij vragen zich af of een loonschok op lange termijn prikkels verschaft om het technologisch potentieel uit te breiden bij een loongolf, dan wel in te krimpen bij loonmatiging. Hun conclusie is dat een loonschok wel tijdelijk de *richting* van de technische vooruitgang beïnvloedt, maar niet de *omvang*. Volgens hun model leidt loonmatiging op korte termijn tot vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit, maar op lange termijn niet. Deze lange-termijn uitkomst biedt dus geen houvast om de structurele vertraging in de groei van de arbeidsproductiviteit die zich feitelijk heeft voorgedaan te verklaren³.

De redenering van het CPB leidt tot de conclusie dat *“welfare is optimised with unemployment at its efficient level, and wages growing*

based on the factor-price frontier” (BH, 2004a). Stabiele loonspiraties, géén loongolf en géén loonmatiging, is kennelijk de boodschap die het CPB aan de vakbond wil meegeven. Daarbij rijst de vraag of vakbonden in staat zijn een onderscheid te maken tussen exogene en endogene loonschokken als zij een arbeidsinkomensquote observeren die afwijkt van de evenwichtige arbeidsinkomensquote. Net als ondernemers hebben vakbonden immers te maken met een economie die niet alleen wordt getroffen door aanbodschokken maar ook door vraagchokken. Voor het bepalen van loonspiraties is het begrip evenwicht op lange termijn daarom een moeilijk te hanteren richtsnoer.

De empirie van DNB

Jansen (2004a) ziet het verschil tussen de groei van de reële loonvoet en de groei van de arbeidsproductiviteit als de natuurlijke definitie van een loonschok. Hierbij merken KN (2004) terecht op dat het nominale loon moet worden gedefleerd met de prijsindex van het bbp en niet met de consumentenprijsindex. Het gaat immers om de reële arbeidskosten en niet om het reële loon. Correct gesteld is er dus sprake van loonmatiging als de arbeidsinkomensquote (aiq) daalt, dat wil zeggen als de reële arbeidskosten minder hard stijgen dan de arbeidsproductiviteit⁴. Jansen onderzoekt het effect van loonschokken op de toekomstige groei van de arbeidsproductiviteit. Dat doet hij met een *cross-country* regressie van 20 industrielanden voor de jaren 1978-2002. Daarbij onderscheidt hij drie perioden van loonschokken, waarbij gemiddelden over perioden van zes jaar worden genomen: 1978-1984, 1984-1990 en 1990-1996. Zijn conclusie is dat geen statistisch verband kan worden gevonden tussen toekomstige productiviteitsgroei en loonschokken. Zijn beleidsles is dat lonen geen geschikt instrument zijn om de arbeidsproductiviteitsgroei te beïnvloeden.

In hun kritiek op de werkwijze van Jansen, stellen KN (2004a) diens periode-indeling niet ter discussie. Deze indeling maakt echter dat de empirie van DNB berust op drijfzand. Jansen stelt dat de invloed van loonschokken op de productiviteitsontwikkeling een vraagstuk is, dat speelt op de middellange en lange termijn. Daarom berekent hij de loonschok over een periode van zes jaar om de conjuncturele component uit te middelen. De keuze van zes jaar is gebaseerd op recent onderzoek van het imf. Kennelijk is 1978 het eerste jaar in de dataset

tabel 1

Veranderingen in de arbeidsinkomensquote, *mutaties per jaar in procenten, 1970-2004^a*

1970	1,9	1977	0,6	1984	-2,6	1991	1,6	1998	-0,3
1971	2,2	1978	-0,8	1985	2,4	1992	2,4	1999	0,2
1972	-0,2	1979	1,3	1986	0,3	1993	0,3	2000	-0,4
1973	0,8	1980	-0,1	1987	-2,1	1994	-2,1	2001	1,4
1974	2,2	1981	-1,3	1988	-1,8	1995	-1,8	2002	0,7
1975	3,9	1982	-0,6	1989	1,2	1996	1,2	2003	1,6
1976	-1,8	1983	-2,4	1990	-0,1	1997	-0,1	2004	-2,8

a Verschil tussen de groeivoet van de reële arbeidskosten en de groeivoet van de arbeidsproductiviteit van de marktsector.

Data: CPB (2004), Bijlage a4.

van DNB, zodat genoemde perioden resulteren. Deze periode-indeling is echter willekeurig. In de twintig landen verloopt de conjunctuur niet volkomen synchroon. Bovendien zijn er tijdens recessies effecten op de productiviteit van *labour hoarding* etc. die weinig of niets te maken hebben met de structurele productiviteitsgroei⁵.

Loonmatiging en groeivertraging

Hoe lang worden de lonen nu al gematigd en wat is hiervan de invloed op de groei? Om deze vraag te beantwoorden, heb ik net als Jansen eerst de veranderingen in de arbeidsinkomensquote uitgerekend. Tabel 1 geeft de uitkomsten die betrekking hebben op Nederland in de periode 1970-2004. Uitgaande van de periode-indeling van Jansen is er in de eerste twee perioden sprake van loonmatiging en in de derde periode van een loonschok. Echter, zoals onder meer Scott (1989) betoogt, is het voor het bepalen van de structurele groei beter om de recessiejaren weg te laten en naar de gemiddelden in de tussenliggende perioden te kijken. De groei van de productiviteit komt tijdens een recessie vaak onder de structurele groei van de productiviteit uit⁶. Voor Nederland zijn, gemeten aan de hand van de groei van de wereldhandel, de jaren 1975, 1981-1983, 1993 en 2001-2003 als recessiejaren aan te merken. Er resulteert dan een loongolf in 1970-1974 en loonmatiging in de latere perioden: 1976-1980, 1984-1992, 1994-2000⁷. Volgens deze indeling is er sprake van een 25-jarige periode van aanhoudende loonmatiging. In dezelfde tijd is de groei van de arbeidsproductiviteit steeds verder vertraagd. Deze empirische observatie leidt tot de hypothese dat er een verband tussen groeivertraging en loonmatiging bestaat. KN hebben deze hypothese empirisch getoetst. Ik zal hieronder tevens mijn eigen schattingen weergeven.

Aanhoudende loonmatiging

Gezien de lange periode waarop deze observatie betrekking heeft, is het niet uitgesloten dat óók het CPB-model voorspelt dat loonmatiging ongunstig is voor economische groei. Het is immers denkbaar dat aanhoudende loonmatiging de Nederlandse economie voortdurend onder het lange-termijn evenwicht heeft gehouden, waardoor een cumulatie van korte-termijn groeivertragingen is opgetreden. Het wachten is echter op een empirische schatting van de relaties van het CPB-model

om te kunnen vaststellen of deze voorspelling inderdaad uitkomt.

Los daarvan hebben KN (2004a en 2004b) al empirische steun gevonden voor de hypothese dat er een verband is tussen groeivertraging en loonmatiging. Als alternatief voor de werkwijze van Jansen schatten KN (2004a) een model van Fase en Winder (1999). Daarin wordt de groei van de arbeidsproductiviteit gerelateerd aan de groeivoet van de reële arbeidskosten en de groeivoet van de productie. Daaruit komt een positief verband tussen productiviteit en reële arbeidskosten naar voren over Jansens groep van twintig landen⁸.

Het positieve verband tussen arbeidsproductiviteit en reële arbeidskosten volgt ook uit een schatting voor de Nederlandse economie over de periode 1971-2004. Deze schatting geeft een indruk van enkele empirische regelmatigheden, feiten dus, die moeilijk over het hoofd kunnen worden gezien. Tabel 2 geeft de resultaten van de schatting. In de eerste vergelijking is de groei gerelateerd aan de reële arbeidskosten. De tweede vergelijking geeft het verband weer tussen productiviteitsgroei aan de ene kant en de groei van de wereldhandel en het arbeidsaanbod aan de andere kant. In de derde vergelijking zijn alle variabelen opgenomen. In tegenstelling tot KN en Fase en Winder heb ik niet de groeivoet van de productie maar de groeivoeten van de wereldhandel en het arbeidsaanbod in de vergelijking opgenomen.

De elasticiteit van de arbeidsproductiviteit met betrekking tot de reële arbeidskosten bedraagt ongeveer 0,4. Dit schattingsresultaat komt overeen met de door KN gevonden waarde. De

tabel 2

Schatting van de groei van de arbeidsproductiviteit in de marktsector, mutaties per jaar in procenten, 1971-2004^a

	reële arbeids- kosten	t-waarde	wereld- handel	t-waarde	arbeids- aanbod	t-waarde	constante term	t-waarde	R ²	DW-toets
1	0,47	4,40					1,14	3,67	0,36	1,69
2			0,26	4,24	-1,40	-4,73	1,87	4,83	0,49	1,55
3	0,36	4,36	0,25	5,02	-0,99	-3,91	0,87	2,09	0,68	2,08

a OLS-schattingen.

Data: CPB (2004), Bijlagen a4 en a7.

gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit is 2,1 procent per jaar. Daarvan kan volgens de derde vergelijking 41 procent worden toegerekend aan de constante term en -41 procent aan de groei van het arbeidsaanbod. De wereldhandel verklaart 66 procent van de productiviteitsgroei en de reële arbeidskosten 34 procent. Dit geeft aan dat niet alleen loonschokken maar ook vraag- en arbeidsaanbodschokken van belang zijn bij het verklaren van de vertraging in de productiviteitsgroei van de Nederlandse economie⁹. BH zien vraagschokken echter als irrelevant voor het lange-termijnevenwicht. Zij bespreken alleen loonschokken en gaan niet in op het arbeidsaanbod.

Conclusie

Volgens het CPB is loonmatiging goed voor de prijsconcurrentiepositie op buitenlandse markten en daarmee voor de export. Deze relatie wordt telkens weer gebruikt als argument voor loonmatiging. Voor het Centraal Planbureau is loonmatiging nog steeds nodig “voor het behoud van buitenlandse marktaandelen en daarmee van de Nederlandse economie” (Van Schaik, 1993).

In Nederland worden de lonen al ruim een kwart eeuw gematigd. Noch het CPB, noch DNB komt tot een analyse die een verklaring geeft voor de vertraging van de groei, die eveneens ruim een kwart eeuw geleden is ingezet. In het theoretische model dat door beide instellingen wordt omarmd, heeft loonmatiging alleen op korte termijn invloed op de groei maar op lange termijn niet. De stelling van Broer en Huizinga dat loonmatiging gunstig is voor economische groei wordt hierdoor niet bevestigd en volgt ook niet uit andere analyses van beide instellingen.

- 1 De groeivertraging van 1973 tot 1990 wordt algemeen onderkend. De groeivertraging in de jaren negentig wordt pas de laatste jaren erkend.
- 2 Een wiskundige beschrijving van het model van bh, waarin de recente innovatietheorie van de mit-econoom Daron Acemoglu (2002; 2003) is opgenomen, is voor zover ik weet niet gepubliceerd. We moeten het dus doen met de verbale impressies van het model.
- 3 De groeivertraging heeft zich al in het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw aangediend. Daarna is de groeivoet van periode op periode op een steeds lager peil terecht gekomen. De groeivertraging is dus niet in 1990 begonnen, zoals dnb (2003) suggereert.
- 4 Volgens de theorie van het cpb is er sprake van een loonschok indien de feitelijke aiq afwijkt van de evenwichtige aiq.
- 5 Het commentaar van Jansen (2004b) op kn (2004) is ook gevoelig voor deze periode-indeling.
- 6 Het jaar 1983 is een uitzondering omdat het Nederlandse bedrijfsleven toen op grote schaal is gesaneerd.
- 7 De loongolf van 1970-1974 is in hoge mate terug te voeren op de sterke stijging van het invoerprijspeil, die via het instituut van de volledige automatische prijscompensatie in de lonen op de winsten werd afgewenteld.
- 8 Dit resultaat vinden we ook in een dwarsdoorsnede-analyse van bedrijfstakken. Vergelijk Van Schaik (2003).
- 9 De correlatie tussen reële arbeidskosten en wereldhandel is -0,01. De correlatie tussen reële arbeidskosten en arbeidsaanbod is -0,36. De correlatie tussen wereldhandel en arbeidsaanbod is 0,19. Het arbeidsaanbod is in arbeidsjaren gemeten.

LITERATUUR

- Acemoglu, D. (2002), Directed Technical Change. *Review of Economic Studies*, 69, 781-809.
- Acemoglu, D. (2003), Labor- and Capital-Augmenting Technical Change. *Journal of the European Economic Association*, 1(1), 1-38.
- Broer, D.P. & F.H. Huizinga (2004a), Wage Moderation and Labour Productivity. *CPB Discussion Paper 28*, CPB.
- Broer, D.P. & F.H. Huizinga (2004b), Loonmatiging gunstig voor economische groei. *ESB*, 15 oktober 2004, 489-491.
- CPB (2003), *CPB Review Committee*, rapport. CPB.
- CPB (2004), *Centraal Economisch Plan 2004*. CPB.
- DNB (2003), Leidt loonmatiging tot een lagere groei van de arbeidsproductiviteit op lange termijn? *Kwartaalbericht December*, DNB.
- Fase, M.M.G. & Winder, C.C.A. (1999), Baumol's Law and Verdoorn's Regularity. *De Economist*, 147 (3), 277-291.
- Jansen, W.J. (2004a), Loonmatiging schaaft productiviteitsontwikkeling niet. *ESB*, 3 september 2004, 410-412.
- Jansen, W.J. (2004b), Kleinknechthypothese mist empirisch bewijs. *ESB*, 3 september 2004, 418.
- Kleinknecht, A. & C.W.M. Naastepad (2004a), Loonmatiging schaaft productiviteitsontwikkeling wel. *ESB*, 3 september 2004, 413-417.
- Naastepad, C.W.M. & A. Kleinknecht (2004b), The Dutch productivity slowdown: the culprit at last. *Structural Change and Economic Dynamics*, 15, 137-163.
- Schaik, A.B.T.M. van (1993), Het CEP 1993: onderbelichte ontwikkelingen. *ESB*, 7 april 1993, 320-321.
- Schaik A.B.T.M. van (2002), Gaat de productiviteitsgroei omhoog? *ESB*, 12 april 2002, 292-293
- Schaik, A.B.T.M. van (2003), De Wetten van Fabricant en De Nederlandse Economie. *Tijdschrift voor Politieke Economie*, 24 (3), 75-86.
- Scott, M.F. (1989), *A New View of Economic Growth*. Clarendon Press, Oxford.